

Інноваційна складова сучасної аграрної політики України

У статті розглянуто актуальність інноваційної складової в сучасній аграрній політиці України. Розкрито особливості інноваційної моделі для забезпечення науково-інноваційної системи ринку необхідними професійними послугами з питань управління процесами, правового та економічного супроводження корпоратизації відносин, капіталізації і комерціалізації науково-інноваційних досягнень. Показано необхідність використання основних економіко-правових принципів при здійсненні сучасної галузевої інноваційної політики для удосконалення нормативно-правової бази з регулювання інноваційної діяльності, основним завданням якої має стати розробка пропозицій щодо реструктуризації підприємств аграрного сектору.

Постановка проблеми.

В умовах глобалізації світової економіки сучасна економічна політика і стратегія модернізації різних сфер економіки України повинні базуватися на вдосконаленій інноваційній базі. Це відкриває можливість подальшого розвитку ринкових відносин як всередині нашої країни, так і більш активній інтеграції економіки держави в світове господарство. Перехід до інноваційної моделі розвитку економіки є природним наслідком інтеграції України в світовий економічний простір з високим рівнем конкуренції, де екстенсивна модель господарювання вже вичерпала свої можливості.

Інноваційна законодавча база – це, на наш погляд, науковий комплекс державних актів, що стосується ефективного використання всіх можливостей галузей господарського комплексу країни і особливо фінансових джерел – науково визначених коштів – у розвиток як економіки держави, так і науки, культури, освіти.

Верховна Рада України приймає закони про здійснення в державі інноваційної політики і її особливості на кожному етапі розвитку економіки. Тому в умовах загострення конкурентної боротьби на світовому ринку сучасне законодавство України в економічній сфері повинно ефективно використовувати саме інноваційний підхід, якого обов'язково необхідно дотримуватись в економічному розвитку країни. Від останнього, в свою чергу, і залежать джерела формування інновацій – валовий внутрішній продукт, кредити, залучення коштів внутрішніх і зовнішніх інвесторів.

Виходячи з цього, законодавчо повинно бути чітко визначено, на якому етапі розвитку знаходиться економіка країни, її галузі і які інновації необхідні для їх подальшого розвитку. При цьому держава зобов'язана законодавчо створити відповідні умови для розвитку кожного регіону, що потребує раціонального використання бюджетних коштів, коопераційної співпраці і системи економічних законів.

У центрі виробничої діяльності XXI ст. знаходиться людина, а отже, задоволення її потреб стає обов'язком не тільки держави, але і кожного підприємства, незалежно від форми власності. Тому законодавчо має бути також передбачено створення макро- і мікросередовища для розвитку інноваційної діяльності в сфері підприємництва. Впродовж останньої чверті XX ст. визнано інноваційну модель розвитку економіки реальним механізмом існування будь-якого суспільно-політичного укладу. М. Портер у роботі «Конкуренція» писав, що основою конкурентоспроможності держави є її здатність сприймати нововведення науково-технічного прогресу та вносити відповідні зміни у свою діяльність [12]. Відповідно до стратегії економічного і соціального розвитку України (2004—2015 рр.) передбачено утвердження інноваційної моделі розвитку економіки, становлення в Україні принципово нової дієздатної національної системи, яка може функціонувати на ринкових засадах та принципах самовідтворення [5; 11; 14].

Широкомасштабна інноваційна діяльність у сучасних умовах є фундаментом стабільного та ефективного економічного зростання як окремої галузі, так і країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень. Розробка наукових засад ефективної системи інноваційної діяльності в економіці України набуває особливої актуальності. Ця проблема досліджується багатьма зарубіжними та вітчизняними ученими, зокрема, поширеними є дослідження інноваційної діяльності та розвитку, ефективності інновацій та питань державного регулювання. Такі фахівці, як: С. Валдайцев [1], В. Геєць [3], Б. Санто [14], Ю. Яковець [17], П. Саблук [13], О. Дацій [4], Б. Маліцький [10], В. Яковенко [16] тощо висвітлили згадані проблеми у своїх наукових працях.

Мета статті полягає у науковому обґрунтуванні основних економіко-правових принципів, на яких має базуватися сучасна аграрна політика, законодавство України.

Основними завданнями є:

- захист інтересів кожного суб'єкта національної економіки – від підприємця до центрального органу державного управління — мають бути узгоджені в межах національної інноваційної політики чи моделі інноваційного розвитку;

- врахування загальнонаціональних пріоритетів та особливостей, прозорість та гнучкість при прийнятті рішень на всіх щаблях суспільної структури та спроможність враховувати індивідуальні інтереси всіх суб'єктів економічних відносин.

Об'єктом дослідження є інноваційна політика, що розглядається в контексті складової сучасної аграрної політики України. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, правових та економічних аспектів розвитку інноваційної стратегії держави.

Методика дослідження. Узагальнення теоретичних основ та формування висновків зроблено з використанням прийомів *абстрактно-логічного методу*. При аналізі стану та результатів інноваційної політики використано *статистико-економічний метод*. Проведені дослідження, узагальнені висновки та рекомендації дозволять визначити головні напрями реалізації інноваційної моделі розвитку економіки.

Результати дослідження.

Одним із найбільш економічно активних секторів економіки, що динамічно розвивається, є агропромисловий комплекс України. Аналіз виконання завдань стратегії економічного і соціального розвитку України (2004-2015 рр.), порівняння пріоритетів аграрної галузі з іншими свідчить про певну позитивну відмінність аграрної сфери виробництва. Так, за даними продовольчого балансу, Україна повністю забезпечує продовольством власні потреби і, відповідно до перспективних програм, покращує якість та асортимент продукції, освоює зовнішні ринки. Тому потреба в інноваціях для аграрного сектору економіки відчувається вже сьогодні. Однак складові проблеми післяреформеного становлення аграрної галузі ще потребують розв'язання, зокрема, через активне сприяння аграрної науки. Стабільне економічне зростання, створення цивілізованих соціально-економічних умов на селі можливі за умови науково-обґрунтованого розвитку ефективного підприємництва в аграрному секторі, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної агропродукції на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Попри існуючу законодавчу базу з питань використання інноваційної політики в агропромисловому комплексі країни, в ній, як і раніше, спостерігаються значні недоліки. Це використання основних економіко-правових принципів, на яких має базуватися сучасна аграрна політика та інноваційний розвиток кожної галузі.

У сучасних умовах починати економічні перетворення в країні без чіткої концепції перетворень, послідовності їх запровадження і розраховувати на успіх – просто неможливо. Оскільки це, в свою чергу, позначається на тих законодавчих актах, які приймаються, їх нечіткості, а крім того, і можливості неоднозначного тлумачення.

Слід зазначити, що початок проведення аграрної реформи на державному рівні мав скоріше декларативний характер. Було прийнято цілий ряд законодавчих актів, але механізму їх реалізації, відповідної підтримки вироблено не було.

Звичайним явищем стало те, що закони, які приймалися у сфері сільського господарства, в більшості випадків не виконувались. Від деяких прийнятих законів економіка агропромислового комплексу України, в тому числі і сільське господарство, просто постраждала. Наприклад, законодавство, що регулює зовнішньоекономічну діяльність у країні. Показники експорту та імпорту яскраво про це свідчили. Прийняті рішення про лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності не враховували стану внутрішнього українського продовольчого ринку, співвідношення попиту і пропозиції на сільськогосподарську продукцію.

Прийняття законів не супроводжувалось відповідним результатом і практичними заходами. Наприклад, лібералізація експорту зерна протягом 1999—2000 рр., за оцінками фахівців, завдала збитків у розмірі 3,6 млрд. грн., після чого ситуацію із запізненням довелося виправляти прийняттям Указів Президента України.

На початку XXI ст. не втратило своєї актуальності і таке важливе для України питання, як залучення в економіку держави іноземних інвестицій. Однак постійні зміни (особливо протягом 1992—1996 рр.), доповнення до діючих законів, зупинення дії певних статей законів, нестабільність законодавчих актів призвели до періодичних змін умов роботи підприємств з іноземними інвестиціями, а отже, до відсутності чіткої системи державних гарантій для інвесторів у результаті прийняття і вдосконалення нормативних актів, що зумовило призупинення роботи окремих підприємств з іноземними інвестиціями в агропромисловому комплексі України, а недоотримання значних валютних надходжень у галузь ще більше загострило економічну кризу.

Іншим прикладом є законодавство про ціни на продукцію АПК: ціноутворення розроблялося без урахування економічних законів ринку і, в першу чергу, закону попиту і пропозиції, а також купівельної спроможності населення. Науковцями Української академії аграрних наук доведено, що забезпечити ефективність агропромислового виробництва в ринкових умовах можна насамперед шляхом переведення

галузі на інноваційну модель розвитку, нарощування обсягів інвестицій та інноваційних реінвестицій, побудови інтегрованої ринкової інфраструктури, яка б забезпечила функціонування науки і підприємництва в єдиному збалансованому комплексі.

На основі аналізу інтеграційних, інноваційних, інвестиційних процесів у наукоємній сфері АПК Інститутом інноваційного провайдингу визначено головні напрями реалізації інноваційної моделі розвитку економіки, зокрема аграрної. Через інноваційну модель формується безпосередньо інноваційна економічна модель для використання інноваційних процесів у розвитку будь-якої галузі.

Основними стратегічними напрямками утвердження моделі інноваційного розвитку та завдання щодо її здійснення є наступні напрямки: *Розробка і практичне впровадження основних напрямів державної політики у сфері науки і технологій на довгострокову перспективу*. Передбачається насамперед удосконалення нормативно-правової бази науково-інноваційної діяльності, створення механізмів державного регулювання та стимулювання науково-інноваційної діяльності. Виявлено, що поряд із визначенням завдань розвитку науково-технічної сфери необхідно запроваджувати системні зміни в організації управління нею, виділяти пріоритети та організаційно забезпечувати реалізацію інноваційної стратегії державою.

Інтенсивний розвиток пріоритетних напрямів науково-технічних розробок за підтримки держави та її інституцій, подолання технологічного відставання від провідних країн світу і побудова партнерських стосунків з ними. Відпрацьовується державна система визначення та реалізації пріоритетів — від фундаментальних розробок до участі у виробництві конкурентоспроможної продукції. Закладаються прагматичні підходи до одержання й використання результатів фундаментальних та прикладних досліджень, управління науково-інноваційними потоками знань з гуманітарних напрямів розвитку суспільства та інтелектуальної товарної продукції, яка сприяє інноваційному забезпеченню реальних секторів економіки. Концентруються фінансові та інтелектуальні ресурси на реалізації визначених державою пріоритетів інноваційного розвитку, створюються умови для переорієнтації державного фінансування на модель венчурного інвестування науки та стимулювання високотехнологічної сфери виробництва.

Розробка інноваційної моделі розвитку економіки України на концептуальних засадах побудови наукоємного ринку, відпрацювання моделі на базових галузях економіки та прийняття пакету нормативно-правових рішень щодо її впровадження. Створюється координаційний робочий орган з відповідальних представників органів державного управління, науки та бізнес-структур інноваційного та інвестиційного спрямування. Інструментом реалізації рішень через державне регулювання може бути взаємодія його координаційно-робочого органу з Комісією з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів Кабінету Міністрів України.

За роки незалежності із виникненням проблемних ситуацій в економіці, настанням спаду в сільськогосподарському виробництві, помилками у зовнішньоекономічній діяльності створювались відповідні програми (концепції), а також законодавчі акти, що стосуються розвитку аграрного сектора України. Таке швидкоплинне прийняття багатьох законів призвело до взаємовиключаючих норм певною мірою це сприяло тому, що єдиної законодавчої бази в аграрній сфері немає.

Звичайно, прийняті за перші роки незалежності основні законодавчі акти в економічній сфері не могли не зазнати змін і доповнень в ході проведення реформ. Але інколи ці зміни пов'язані із захистом певних політичних, економічних інтересів. Часті зміни в законодавчій базі можуть бути свідченням непослідовності в проведенні реформ і, таким чином, відсутності чіткої програми економічних перетворень у агропромисловому комплексі країни на середньо- і довгострокову перспективу. Крім того, нестабільність та декларативність законодавства сприяють розвитку тіньової економіки.

Не можна не відзначити, що зниження ефективності прийнятих законодавчих актів здійснювалось і через відсутність механізму їхньої реалізації. Наприклад, одна справа задекларувати ідею створення фермерських господарств, і зовсім інша — своєчасно розробити механізми для розвитку і підтримки цього руху всередині країни. При цьому не випадково багато українських вчених наголошували на хаотичності, поспішності в процесі створення фермерських господарств як основної форми господарювання на селі.

На недосконалості законодавчих актів позначилось і те, що на початку проведення ринкових реформ акцент робився на ринковому саморегулюванні, зменшенні ролі державного регулювання, в тому числі в аграрній сфері, яке в подальшому не тільки вирішило проблем економічної кризи в країні, а навіть їх загострило. Крім того, законодавчі акти часто відстають від практики господарювання в агропромисловому комплексі, тому що приймаються зі значним запізненням. Тому, крім принципу науковості, системності, на якому має базуватися сучасна аграрна політика України, важливе значення має і принцип обґрунтованості поєднання державного регулювання в сфері АПК із ринковим саморегулюванням на основі врахування дії об'єктивних економічних законів товарного виробництва.

Економіка країни визначається як ринкова з елементами державного регулювання. Саму сутність економічної самостійності України, її основні цілі і принципи було визначено в Законі України «Про економічну самостійність України», а в постанові Верховної Ради «Про реалізацію Закону «Про економічну самостійність України» було передбачено розробку концепції і програми переходу України до регульованої ринкової економіки, до підготовки основних законодавчих актів, які мають відповідати принципам ринкової економіки, міжнародним вимогам. Цей напрямок у подальшому став метою економічного розвитку і економічних відносин України з іншими країнами світу. Головним питанням при відпрацюванні та впровадженні моделі є створення режиму стимулювання інноваційної політики в державі, орієнтованої на економічне зміцнення наукоємної сфери, забезпечення економічних, інфраструктурних та інституційних передумов переходу до інноваційної моделі розвитку економіки України.

Реалізація стратегії за цим напрямом здійснюється на основі:

- впровадження Закону України «Про інноваційну дальність» у частині пільгового оподаткування інноваційної дальності та внесення змін до цього закону для вдосконалення процедури експертизи та державної реєстрації інноваційних проектів, умов надання підприємству статусу інноваційного тощо;
- розбудови сучасної інфраструктури інноваційної діяльності, яка здійснювала б фінансовий, інформаційний, консалтинговий, маркетинговий та інші види підтримки інноваційних проектів й поєднувала ринкові методи управління науково-технічною діяльністю із заходами державного регулювання.

З цією метою передбачається:

- подальший розвиток мережі інноваційних структур, в тому числі технологічних полісів, парків, кластерів і техно-бізнес-інкубаторів, інноваційних провайдерів тощо;
- формування й законодавче закріплення державної політики підтримки інноваційного розвитку регіонів;
- передбачення коштів у місцевих бюджетах на підтримку інноваційної діяльності;
- запровадження механізму кон'юнктурних досліджень у сфері науково-технологічної та інноваційної продукції;
- запровадження державного замовлення на інноваційну продукцію;
- розробка, узгодження та реалізація програм інноваційного розвитку галузей та регіонів;
- удосконалення нормативно-правової бази з регулюванням інноваційної діяльності, основним завданням якого має стати розробка пропозицій щодо реструктуризації підприємств зі створенням вертикальних та горизонтальних холдингових компаній, фінансово-промислових груп та інших науково-інноваційно-виробничих об'єднань відповідно до галузевої та регіональної специфіки інноваційної діяльності;
- організація виробництва з метою реалізації новітніх технологічних рішень і виходу на внутрішній і зовнішній ринки з наукоємною продукцією світового рівня;
- становлення інноваційної економіки, утвердження позитивних тенденцій в інноваційному розвитку, створення науково-технічних та інституційних передумов для кардинального технологічного переозброєння економіки та збільшення частки сучасної високотехнологічної продукції, конкурентоспроможної на світовому рівні.

Агробізнес став складовою частиною підприємницької діяльності. Сьогодні створюються і функціонують асоціації, корпорації в агропромисловому комплексі. Розширюється можливість здійснення підприємницької діяльності громадянами і юридичними особами на території України, хоча державна підтримка підприємництва в цій сфері економіки на сьогодні є ще недостатньою.

Серед законодавчих актів, які стосуються економічної сфери і які були прийняті одразу після Декларації про економічний суверенітет, був Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» (1990 р.). Тобто, вже цим кроком було заявлено про пріоритетність у державній політиці розвитку сільського господарства. Тим самим було визначено місце агропромислового комплексу країни в ринкових реформах, значення галузі для економіки країни, її роль у забезпеченні продовольчої безпеки і економічної незалежності держави, визначені організаційно-економічні і правові заходи, які зможуть забезпечити пріоритетність соціального розвитку села і агропромислового комплексу країни. Положення цього закону не втратили своєї актуальності і сьогодні, адже до цього часу вони не реалізовані.

В умовах інтернаціоналізації, глобалізації світової економіки велике значення також має розвиток законодавства стосовно формування конкурентоспроможної економіки та імпортової політики на основі використання принципів протекціонізму і вільної торгівлі.

Розробляються нормативно-правові та функціонально-економічні основи інноваційної логістики як

системи управління науково-інноваційними потоками, створюється спеціалізований практичний інструментарій інноваційного менеджменту і маркетингу.

Стимулюється розвиток мережі інноваційного консалтингу для забезпечення науково-інноваційної системи ринку необхідними професійними послугами з питань управління процесами, правового та економічного супроводження корпоратизації відносин, капіталізації і комерціалізації науково-інноваційних досягнень.

Забезпечуються умови для формування позабюджетних джерел підтримки інноваційної діяльності наукових установ, що здійснюють інноваційні перетворення через законодавче і управлінське врегулювання питань спільного інвестування, залучення венчурного капіталу, використання механізмів комерційної концесії (франчайзингу), депозитарного обліку, контрактації наукоємної продукції, третейського врегулювання суперечок у сфері науково-інноваційної діяльності.

Орієнтація розвитку сільського господарства, як і всієї економіки, на інтеграцію України в світове господарство потребує використання принципу відповідності національної правової системи нормам міжнародного права.

Висновки. Реформування агропромислового комплексу України, інтеграція його в світове сільське господарство потребує відповідної інноваційної бази, яку має вирізняти системний науковий підхід, що ґрунтується на світовому досвіді, бути спрямованою на підвищення ефективності відтворювального процесу в національному агропромисловому комплексі, підвищення доходів сільських працівників, забезпечення продовольством населення країни, продовольством, яке є доступним за ціною, якістю, а також сприяти розвитку експортного потенціалу країни в умовах глобалізації. Необхідними умовами для здійснення перетворень і основою успіху інноваційної розбудови ринку АПК у стислі строки, як вимагають ситуація на ринку та рішення державних органів щодо переведення економіки на інноваційну модель розвитку, є:

- однозначна і послідовна політика органів державного управління в аграрній сфері та керівництва наукових організацій щодо інноваційних перетворень;

- професіоналізм та нормативно-методичне забезпечення організаційно-економічної діяльності структур, відповідальних за інноваційні перетворення;

- відповідальність керівників організацій і підрозділів, їхнє усвідомлення необхідності реалізації утверджених в Україні інноваційних підходів до розбудови ринкової економіки.

Перспективи подальших досліджень

Подальші дослідження мають бути зосереджені на розробці нових напрямків розвитку науково-технічного потенціалу та кадрового забезпечення інноваційної діяльності; створення механізмів переорієнтації інвестиційних потоків на високотехнологічні сфери виробництва, зокрема, запровадження пільгового довгострокового кредитування учасників інноваційного процесу шляхом створення державних та комунальних фінансово-кредитних установ, економічного стимулювання комерційних банків з цих питань.

Література

1. Довганчин Г. Роль державного регулювання економічних відносин в агропромисловому виробництві // Економіка АПК.- 2000. – С. 3-7.
2. Кобута І. В. Законодавче забезпечення вступу України до СОТ у сфері сільського господарства // Україна-СОТ- 2002.- №1. – С. 5-7.
3. Онищенко А., Юрчишин В. Современный этап формирования аграрной политики: особенности и проблемы // Экономика Украины.- 1997.- №9. – С. 4-15.
4. Саблук П. Розвитку АПК — надійність і стабільність // Економіка АПК.— 2005- №4. — С. 11-16.
5. Стукач Т. М. Шлях до СОТ — аграрний протекціонізм і вільна торгівля // Економіка АПК.- 2005.- №3. – С. 146-149.
6. Ханнанов Р. Принципы организационно-правового обеспечения устойчивости сельскохозяйственного производства // Международный сельскохозяйственный журнал.— 1996- SiA. – С. 52-57.
7. Юрчишин В. Проблеми зміцнення правової бази сільського господарства // Економіка АПК.- 2000. - №3. – С. 3-11.

Innovative Component of Ukraine's Modern Agrarian Policy

The author of the article stresses the actuality of innovative component in a modern agrarian policy of Ukraine. The article touches upon the peculiarities of innovative model for the provision of scientific-innovative market system by necessary professional services in the sphere of processes' management, legal and economic support for corporatization of ties, capitalization and commercialization of scientific-innovative achievements. The author demonstrates necessary application of main economic-legal principles in a modern branch innovative policy with the purpose of normative-legal basis improvement and innovative activity regulation.